

ХУМАНИСТИЧКИТЕ ПОРАКИ ВО МАКЕДОНСКАТА РОМАНЕСКНА ЛИТЕРАТУРА

Македонскиот роман е рожба на слободниот развиток на македонската современа литература. Јавувајќи се во годините непосредно по Втората светска војна, тој го доби епитетот најмлад литературен вид во нашата литература. Овој факт самиот по себе е мошне значаен, ако се има предвид дека денес, сумирајќи ги четириесет и пет годишните резултати на плодното македонско романескно поле, со гордост и достоинство ќе констатираме дека одамна е надмината бројката сто и дека од година во година таа рапидно расте, така што упорниот проследувач и љубопитник доаѓа до сознание за уште позабрзаниот квантитативен растеж на македонскиот роман. Тоа е резултат на необично живиот творечки интерес на македонските писатели кон овој најатрактивен литературен вид. Романот сè поупорно се наметнува како доминантна творечка вокација не само на современите прозни македонски автори, туку и на потврдените поети и драматичари, па дури и на критичарите. Вистински е нарасната потребата кај македонските писатели за широко, епско изразување, како резултат на што е нивната опсесивна свртеност кон овој најтежок, но затоа пак и највпечатлив, најзначаен литературен вид. Ова несомнено говори дека токму преку романот авторите бараат вистинска потврда на сопствената творечка зрелост.

Задоцнетото раѓање на македонскиот роман е резултат на бавното еманципирање и отежнатото конституирање и на македонскиот народ, и на неговиот литературен јазик и на неговата уметничка литература во отежнатите ропски услови. Ослободувањето на неговиот вардарски дел од повеќевиесетовиетното ропство го донесе и раѓањето на македонскиот роман. Тој сега бујато се развива, се множи, расте, ги надминува националните граници, освојува далечни јазични пространства, ги совладува идејно-естетските бариери и ширум на светот му ги пренесува своите хуманистички пораки, станувајќи дел од богатата светска романескна ризница.

Децениите на нашиот слободен уметнички развиток се најплодоносното време во историјата на македонската литература.

Никнувајќи и развивајќи се во изразито специфични услови, во отсуство на какво и да е искуство од минатото, македонскиот роман со интензивно љубопитство и со нестивнат дослук се однесува кон квалитативниот растеж на романот надвор од националните граници, така што за релативно кусо време тој фати чекор со него и се искачи до достоинствата на неговото естетско рамниште. На тој начин светските респективни прозни остварувања, посебно оние од областа на романот, секогаш наоѓаа своевиден одглас и во македонската романескна литература.

Неоспорно е дека најзначајна, основоположничка улога во појавата и развитокот на македонскиот роман одиграа првите македонски романсиери: Стале Попов, Ѓорѓи Абаџиев, Славко Јаневски и Владо Малески. Тие своите значајни романсиерски остварувања ги ставија како крупни темелни камења во македонската романескна литература.

Македонската критичка мисла му одреди значајно место на писателот Стале Попов во развитокот на македонската литература, означувајќи го севкупното негово прозно творештво како наш задоцнет деветнаесетти век, пред сè со традиционалниот регионализам и со потполното откривање на националниот бит. Регионалната литература што ја создаде Стале Попов изнесе на виделина еден вистински народен живот и еден мошне впечатлив народен говор. Меѓутоа, раскажувањето на Стале Попов е ослободено од навики на романтичарски идеализирања, од интензивниот занес со народното живеење. Ослободувајќи се од баластите на минатото, Стале Попов своето творештво го доближува до сензибилитетот и сфаќањето на помодерниот македонски читател.

Ова особено е засведочено во романот „Крпен живот“, кој претставува продлабочена студија на народниот живот во Мариово со сите негови белези. Тој е широка панорама на народниот бит на мариовскиот човек и неговата живеачка, со сите нејзини етнолошки и фолклорни обележја, со карактеристиките на луѓето и обичаите во мариовското празнично и делнично секојдневие, патријархалниот морал со напластените вековни предрасуди, со етичноста и менталитетот на селското меѓусебно однесување. Автентичен е писателовиот потход во прикажувањето на фолклорното и етнографското, наспроти историското, борбеното, социјалното и националното. Стале Попов во овој роман од повеќе можни аспекти го открива материјалното и моралното егзистирање, со широко разгрнување на народните традиции и обичаи, на народната душевност на мариовскиот човек, на етнопсихологијата на тој човек, кој блика од хуманизам и непорочна доблесност.

И Ѓорѓи Абациев со својата исклучителна свртеност кон минатото на нашиот народ си обезбеди специфично место во современата македонска литература, а со романот „Пустина“ се вреди меѓу значајните романиери. Драматиката на историските настани и впечатливоста на историските личности за него беа траен творечки предизвик и цврста инспиративна почва, на која тој ѝ остана доследен аналитичар и толкувач. Меѓутоа, во романот „Пустина“ тој историјата ја користи само како тематски фон, врз кој ги раздиплува општочовечките етички размислувања и психоаналитичките разглобувања. Врз фонот на историјата Абациев ја открива интимната драма на човекот, учесник во неа, со што историскиот настан ја добива својата надградба и од објективен чин се трансформира во субјективно откривање на човековата свест и совест.

Својот творечки интерес Ѓорѓи Абациев во овој роман го свртува кон солунските атентати и атентатори. Притоа, тој историските настани ги потиснува на заден план, истакнувајќи ги на преден план ликовите, нивните тешки психолошки драми и интимни страдања, себеизмачувања и етички преиспитувања. На ваков начин Абациев на историјата ѝ дава една значајна и нова димензија, а тоа е откривањето на човекот во историските настани со сиот негов чувствен живот, со што минатото сосема ѝ се доближува на сегашноста, зашто низ кажувањето на Абациев во овој роман сè се доживува како општочовечка и општоважечка драма, која се потпира врз историјата, за да биде и поуверлива како творечка вокација и потрајна како тематска подлога. Но, со избегнувањето на историската фактографија, презентирано е впечатливо психоаналитичко модерно прозно кажување.

За солунските атентатори, за нивната колективна решеност да ја прифатат смртта како морален чин по извршените атентати, за сериозните морални трауми поради отстапувањето од таа решеност, за трајно несмирената совест од неисполнетата заклетва, за неисцрпниот хуманизам што произлегува од севкупното нивно дејствување, за сето тоа Абациев говори со впечатлива творечка вокација, со посебна нагласка на свеста и совеста на човекот. Овде историската фактографија ѝ отстапува место на супериорната творечка имажинација, низ која историските ликови проличуваат на впечатливи творечки индивидуи, обземени од големите егзистенцијални и хуманистички прашања и на својот народ и на својот гол живот.

Психолошки исклучително свртен кон преиспитувањето на човечката свест, кон неисцрпните внатрешни вртоци во кои пропаѓаат и тонат неговите јунаци, романот „Пустина“ својата хуманистичка и филозофска потка експлицитно ја открива и низ реалистичен поход, но и низ згустена прозна нарација, карактеристична за

помодерната прозна структура. Пред историчарот Абаџиев стои релевантниот факт дека солунските атентатори се заколнале да загинат за слободата на Македонија, а пред писателот Абаџиев се наметнале етичките последици од неизвршувањето на тој патриотски чин. Така и се создадени психоаналитичките пластови на овој роман; така е и имплицирана неговата хуманистичка и филозофска порака дека животот со постојана мисла за смртта не е живот, ниту пак смртта без остварен достоинствен човечки живот е човечка смрт.

Низ романот „Пустина“ Ѓорѓи Абаџиев разгрнува една внатрешна мисловна и емотивна ритмичност и понесеност, едно згустено монолошко кажување, една респективна експресивност, во која и монолозите и дијалозите бликаат од драматичност, рефлексивност со филозофска потка и експлицирана хуманистичка порака кон чинот на патриотското.

Владо Малески не го заврши своето кажување за Војната, за колизиите што се случуваа во човекот во времето на нејзиното траење, за настаните што биле судбоносни за луѓето и оставиле длабоки траги во нивното суштествување. Романот „Разбој“ е потврда за несекојдневните извори на Малески, за нивната неисцрпност, за трајната инспиративност на военото време. Меѓутоа, Владо Малески не се занимаваше со конкретни настани од борбените фронтови. Неговото творечко внимание во „Разбој“ не е свртено ни кон психолошките доживувања на директните учесници во Војната. Во овој роман авторовата мисла целосно е свртена кон прикажувањето на некои побитни карактеристики на животот во Струга во годините на Војната, истакнувајќи ги притоа одликите на малоградската и малограѓанската средина во военото време. Сепак, се чини дека Војната е повеќе од временска рамка. Таа удира свој печат врз судбината на повеќе личности во романот и на свој начин претставува и своевиден регулатор на целокупното живеење во таа малограѓанска средина.

Така, доаѓаме до сознанието дека судбините на личностите во романот „Разбој“ се речиси обусловени од воените настани. Нивното секојдневно егзистирање е мошне тесно поврзано со Војната. Тие ги носат во себеси болките што ги создава военото време и никој не може да ги избегне траумите што немилосрдно ги остава тоа зад себе. Војната никого не го оставила намира. Војната е неминовно зло што им го нанесува на луѓето. Оттука и големата хуманистичка порака на овој роман: никогаш да не се повтори тоа.

Славко Јаневски во романот „Тврдоглави“ инспиративно ја раскажува сторијата за мачното опстојување на сиромашното македонско село низ мрачните невремиња. Низ длабинските пластови на овој роман на свој начин се резимира и осмислува нашето минато, нашата

традиција, нашето митолошко и етичко искуство. Всушност, прикажано е едно апокалиптично патување, на кое на страдалниците им се случуваат чудни и необични нешта низ кои им се меша сонот и јавето, се преплетуваат преданијата и историските настани, се преместуваат времињата, се обединуваат минатото, сегашноста и иднината. Низ еден богат, напати кошмарен свет, се преплетуваат мошне сложени судбински текови, карактеристични за нашето егзистирање во минатото и нашето траење низ невремињата.

Апокалиптичното патување, прикажано во романот „Тврдоглави“ е една неповторлива голгота, едно себеуништување. Овде смртта е нешто најприродно и очекувано. Остануваат живи само најиздржливите и најтврдоглавите. Тврдоглавоста е нивната вистинска цена за огромните патила. Така, романот „Тврдоглави“ се доживува како својвиден паметник, како високо извишен споменик на човековата издржливост и непоколебливост. Во тоа е содржана и неговата хуманистичка порака. Најхрабрите мажи ги преживуваат сите премрежиња на својата земја и на својот народ, така што нивното заедничко страдање се преточува во народна судбина што трае низ изминатите времиња, но и низ времињата што сè уште траат.

Ова е, всушност, роман за упорноста на сиромашниот македонски селанец во настојувањето да си обезбеди најелементарна егзистенција. Меѓутоа, во романот гневно се поставуваат овие прашања: Зошто Македонецот е вечно злоставуван? Зошто само сопки на неговиот мачен пат? Зошто тој е бележан со крст на челото што ја симболизира смртта? Кога тој човек слободно ќе може да здивне и да погледа со пошироко отворени очи кон синилото на небесните пространства?

Јаневски никогаш не ги раскажува судбините на своите јунаци самоцелно, туку со творечки стремеж да им даде пошироко значење. Оттука една мошне нагласена индивидуализација на ликовите. Тој за нив говори со говорот и јазикот на историската одговорност и сериозност. Тие се носители на македонската правостоина, а смислата на своето страдање ја наоѓаат во борбата за личната и народната слобода. Но, битката за неа може да се добие само низ здружувањето, низ групирањето, низ организираниот отпор. Тоа е и големата хуманистичка порака на романот „Тврдоглави“, кој се издигнува како творечка вертикала во севкупното романескно и хуманистичкото творештво на Јаневски.

Романите на првите македонски романсиери, со сопствената тематска свртеност кон подалечното и поблиското минато на македонскиот народ, превосходно кон предилинденскиот, илинденскиот и поилинденскиот период, кон народното живеење и живуркање во меѓувоениот период, кон годините на Војната и по неа, афирмираа

еден недоволно афирмиран и еманципиран народ, но и со своите специфичности низ сопствениот развој и со општочовечките стремежи и вистини имаа што да кажат низ една романескна структура. Така и вршниците на првите македонски романиери, кои подоцна се јавија со свои романи, одиграа значајна улога во развојот на македонскиот роман и во презентирањето на неговите хуманистички пораки. Меѓу нив побележито место зазема романиерот Коле Чашуле. Тој романескното кажување го започна со романот „Простум“ од чиј наслов веќе зрачи хуманистичката порака: да се остане исправен на ветрометините. Овој роман претставува забрвено, гргорливо копкање по минатото, непрестано нуркање во неговите витли, во неговите нефатливи длабочини во предвечерието на Војната.

Темата на романот „Простум“ е најавена уште во драмата „Црнила“. Но таа, со своите специфични изразни можности се покажала многу тесна за да може овој автор да ни ги соопшти вистините што се наталожиле во него за Македонија. Загледан превосходно во минатото, речиси опсесивно ангажиран од недоодните врвици низ длабините на нашиот македонски корен, Коле Чашуле и во областа на романот ги преселува сопствените согледувања и размисли, откривања и толкувања на битни моменти од нашето поблиско и подалечно минато за да ги преточи, да ги трансформира во романескна литература на достоинствено идејно-естетско рамниште.

Коле Чашуле речиси перманентно е преокупиран со судбината на Македонија. Во романот „Простум“ изречени се универзални вистини за Татковината, што се особено сугестивни врз нашето доживување, зашто се изречени за Македонија. Од тие вистини зрачи и хуманистичката порака на овој роман, кој знае колку пати повторувана, предочувана, истакнувана: да се сака пред сè Татковината. Токму затоа Чашуле со посебен оптимизам и занес го прикажува простумењето на Македонија низ вековите. Низ забрвено прозно кажување, збогатено со контекстот на историските, социјалните и национално-политичките премрежиња и вистини на Македонија, видлива е авторовата хуманистичка порака дека животот со сопствената суровост треба да ги научи луѓето да опстојуваат, да простумат во најличните, но и во најопштите, татковинските, народните проблеми и интереси. Во оваа смисла треба и да се согледа многузначноста на хуманистичките пораки на овој модерно конципиран роман.

Главните претставници и на втората генерација повоени македонски писатели: Томе Момировски, Бранко Пендовски, Мето Јовановски, Димитар Солев, Симон Дракул, Ката Мисиркова - Руменова, Јован Стрезовски широко беа опфатени од предизвикот на романот, кој не е само чудесна авантура на духот, туку и потврда на творечката

зрелост. И тие тематски се свртени кон минатото, кон Војната, но со понагласена свртеност кон современоста.

Томе Момировски романот „Години несоници“ го напишал со најпознатите и најпроверените средства и методи на реалистичкото кажување. Судбините на луѓето, нивните вишнеења и падови, нивното живеење и живуркање се основата на романескното дејство. Но, морално-психолошкото откривање на личностите овде има посебна функција. Тие главно се откриваат низ идејната хуманистичка насоченост на романот кон прогресивното и хуманистичкото сфаќање на човештвото. Ангажираноста на Момировски во оваа смисла е респективна. Тој ги познава луѓето, успешно понира во нивните внатрешни содржини и ги открива со впечатлива психоанализаторска вештина. Во овој роман остварена е симбиоза меѓу психолошкото и етичкото.

Меѓу многуте прозни творби во современата македонска литература што своето раскажувачко ткиво го засновуваат врз теми од Војната е и романот „Скали“ на Бранко Пендовски. Ова дело нè враќа во вителот на Војната, кога определувањето за војувањето значеше судбинско определување на смислата на живеењето, а дилемата беше фатално задржување на вистинскиот чекор. Авторот овде не се обидува да ни даде целосен пресек на поширок временски интервал од воените денови. Неговото внимание е свртено кон еден лик, кон психолошкото во него. Навлегувајќи со длабинско развивање и разоткривање на причинско-последичните слоеви, што ја детерминираат психологијата на младиот човек, Бранко Пендовски мошне инвентивно го осветлува патот кон себеоткривањето што е и пат на хуманизирањето. Низ социјалните, етичките и патриотските размисли на главниот лик доаѓа неговото морално преиспитување и пречистување. Токму тоа ја детерминира хуманистичката и уметничката вообличеност на овој роман.

Определувањето за Војната е предмет на разгледување и во романот „Сведоци“ од Мето Јовановски. Животните патила ги научиле луѓето на претпазливост за да не се впуштаат лесно во авантурата на непознатото. Сите нивни постапки се проследени со страв од прашањето: Дали определувањето што им се нуди е нешто правилно, праведно, прогресивно, хумано или значи уште едно подведување на главата под туѓинскиот камшик? Но, како да се дојде до вистинско определување за Војната? Пред да го стори тоа, селанецот треба убаво да се преиспита себеси кој бил порано, кој е сега и што ќе му донесе тоа определување. Меѓутоа, поединечното определување не е предмет на овој роман. Авторот не се занимава со личните дилеми и неснаоѓања. За него на преден план е колективот, селото, народот; народното, колективното определување. Авторот овде покажува дека за нашиот народ

карактеристично е чувството за колективност, за солидаризирање, за здружување. Луѓето се навикнати заеднички да ја очекуваат мрачната судбина, бремето што им го товараат разните завојувачи. Сите нивни напори се свртени кон огромната праисконска желба да се зачува и продолжи голото живуркање. Токму затоа ништо не прифаќаат без двоумење и внимателно преиспитување пред конечното решение.

Мето Јовановски длабоко го познава народниот живот, народното кажување, народната психологија, народната филозофија, народниот хумор, сложените односи меѓу луѓето. Тој до тенкости го проучил народниот потсмев кон окупаторските војски и хуманоста на нашиот народ кон партизаните. Тука е содржана и основната хуманистичка порака на овој роман.

Симон Дракул во романот „Белата Долина“ ја истакнува тезата дека човекот е пред сè општествено суштество, така што и колку да се обидува да се оттуѓи од луѓето, тој сепак не може да опстане без нив. Ова Симон Дракул не само што илустративно го покажува, туку и со творечка сугестивност го докажува преку мошне уверливиот лик на главниот јунак во романот. Иритиран од нечесноста на луѓето околу себе, тој наоѓа начин да избега од нив, доброволно одбирајќи ја осаменоста. Всушност, тој си создава можност да се преиспита себеси, за да ги согледа поодблизу корените на сопствената отуѓеност од луѓето. Притоа сфаќа дека моралното деградирање на луѓето што го опкружуваат е основна причина за оттуѓувањето. Затоа бегането од затрутената средина не е малодушност и капитуланство, туку само привиден излез од безизлезот.

Гордиот осаменик сепак ја доживува сопствената катарза и се ослободува од заблудата дека е можно да преживее сам без луѓето. Оттука и хуманистичката порака на романот дека човекот без луѓето буквално не значи ништо. Битката меѓу доброто и злото во романот „Белата Долина“ е битка меѓу човекувањето и расчовечувањето. Тоа е покажано особено со неисцрпниот хуманизам на непоправливиот хуманист, главниот лик во романот, преку чие однесување илустративно е покажано дека единката е немоќна пред налетите на злото и дека таа сама е немоќна што и да е да помести од местото.

Димитар Солев во романот „Под усвитеност“ мошне импресивно, со вистинска творечка инспиративност го доловува суровото воено време, онаа типична напната атмосфера на едно живуркање во долгата и тешка Војна. Како витално спротиставување на злосторствата што ги прави окупаторот е надојдената младост која штотуку го претрчала детството и се фрлила во костец со мошне сериозните обврски. На тој начин брзото созревање на детството што вивнува во младост низ усвитеноста на военото време е вистинската тема на овој

роман во што е содржана и хуманистичката порака дека борбата против злото пред сè е обврска на младите и моќните, способните да го поднесат товарот врз своите плеки. Во овој роман на Солев младешта, ослободувајќи се од почетниот страв, направо минува во решителност што се извишува во храброста и херојството.

Ката Мисиркова Руменова во романот „Жеголец во срцето“ мошне сугестивно ја прикажува несреќата на оние кои по четириесет години успеваат да се вратат на своите родни огништа во егејскиот дел на Македонија за да ја доживеат уште еднаш неизлечливата траума, зашто тоа што го оставиле зад себе сега е веќе изместено, огрдно, преправено. Во романот на едно место се вели: „Човекот е тој што треба да ја сочува надгробната плоча“. Тоа е и хуманистичката порака во него. Ова дело ни во еден миг не нè остава рамнодушни. Мноштво тешки размисли и асоцијации го преплавуваат нашиот емоционален свет и не нè оставаат спокојни. Ние спонтано се фаќаме во костец со гргорливите хуманистички пораки во него. Една голема трагедија се вселува во нашето секојдневие. Нешто мора да се менува. Мора да останат надеж во луѓето. Мора да се најде излез од безизлезот. Перспективите не смеат да бидат пресечени. Никој нема право четириесет години да немее, а потоа да биде искачен на бесилка. Мора да се пронајде мотив за продолжување на животот. Тоа е големата хуманистичка порака и на Руменова и на овој нејзин роман.

Јован Стрезовски во романот „Зарек“ не говори само за раселувањето на македонското село, за неговото раслојување, за интензивната миграција на релацијата: село-град, туку и за обидот селото да го продолжи сопственото живуркање, да го спаси единствениот животец кој прполи во него како свеќа пред догорување, чие бледо пламенче изгаснува од одвај сетливо поддувнување на најтивко ветерче.

Читајќи го романот „Зарек“, читателот си го поставува прашањето: Дали е селото мртво штом континуирано навраќаат во него оние што веќе го напуштиле? Не. Тоа живее заедно со нивните повторени животи и со нивните умирачки. Тоа е всушност и ненаметливата хуманистичка порака на овој роман: Никогаш нема сосема да умре, да исчезне македонското село. Таа порака влева верба, влева нездржан оптимизам.

Јован Стрезовски мошне добро го познава народното живеење, народното кажување, народните обичаи, верувања, народната набожност, празноверието, патријархалноста и традиционалната македонска чесност, но и чудните знаци на природата, појавите, пејсажите, мирисите и сè она што го опкружува човекот вклучувајќи го растителниот и животинскиот свет. Тоа се опсесивни тематски подрачја во овој кус роман. Мошне впечатлив е еден петвековен даб, кој е неуништив

како народот. Низ тоа се согледува симболиката и метафоричноста на дабот. Коренот е тој што ги влече гранките кон себе. Коренот е тој што му го овозможува животот на стеблото. Тоа е таа филозофска потка на Стрезовски проткаена низ романот. Смислата и бесмислата на човековото битисување како да се сведуваат на едно рамниште: дека сè е всушност една мачна потрага, еден константен обид да се продолжи живеењето на коренот, тлеењето на огнот во огништето.

Во овој роман Стрезовски ненаметливо ја имплицира хуманистичката порака дека човекот е неразделен од средината во која живее, односно додека тој живее, живее и таа, а без него и таа е мртов предел. Селото живурка додека чади последниот оцак во него. Потоа сè се препушта на пустелијата и дивината.

Најголемиот број романиери на македонската литература ѝ го донесе третата генерација повоеани македонски писатели, со нејзините бележити претставници: Борис Вишински, Методија Фотев, Владимир Костов, Петар Ширилов, Петре Андреевски, Ташко Георгиевски, Живко Чинго, Паскал Гилевски, Трајан Петровски.

И Борис Вишински постојано е преокупиран од Војната. Таа е негова тематска опсесија. Говорејќи за минатото низ ретроспекции и согледувајќи го него од аспектот на современоста, Вишински проговорува за нераскинливата врска меѓу војната и животот на луѓето во мирот. Откривајќи ги егзистенцијалните проблеми на своите јунаци во денешницата, тој постојано се навраќа на пустошите на Војната како причинска одредница на тој живот. Без Војната и навраќањето кон неа се чини во прозата на Вишински се неможни ни животот ни смртта.

Врската меѓу минатото и сегашноста се посебно експонирани во романот „Виножито“. Незадоволството е мошне карактеристично за поамбициозните преживеани борци. Идеалите што тие ги носеле во Војната на свој начин се карикирани во современоста, така што неминовно е незадоволството. Многумина од нив мечтаат за војничка смрт, сфаќајќи дека во современоста се развеваат нивните илузии. Низ апострофирањето на етичките деформации експонирана е и основната хуманистичка идеја на романот.

Владимир Костов постојано е вознемирен од состојбите во кои се наоѓа современото човештво, кое сериозно ги доведува во прашање најсуптилните човечки вредности со оттуѓувањето, малограѓанштината, завидливоста, злобата, конформизмот, полтронството, сексуалниот разврат, кариеризмот и сите други видови расчовечување што го туркаат човештвото кон амбисот. Постои еден општ страв, едно големо панично прашање: Кон што води нашиов забриван век? Не се ли доведени во прашање традиционалистичките пораки и вредности на хуманизмот, на етиката, на културата и уметноста? Оттука се раѓа и

израстува главниот лик во романот „Учителот“, кој е страшно ангажиран во откривањето на вистината што ќе ја донесе формулата на хуманизирањето без исклучок, на тоталниот хуманизам. Меѓутоа, учителот на секој чекор се соочува со антихуманистички постапки. Сепак тој е неизлечив оптимист.

Учителот е и изразит моралист. Тој всушност постојано дели дури и наметливи дидактички хуманистички пораки. Меѓутоа, тој и го проширува спознајниот видокруг на читателот, му ги збогатува моралните квалитети, создава еден вид морална катарза, за да ги разбуди во него задреманите интелектуални размисли.

Основната битка што се бие во творештвото на Владимир Костов, а посебно во „Учителот“ е битката меѓу доброто и злото. Таа битка продолжува и трае сè до крајниот идеал на човештвото: „Вечен и среќен живот“. Учителот во одредена смисла се доживува како неуништуив симбол на доброто, кој од сите битки излегува речиси неранлив. Тој е идеалист и алтруист, занесен проповедник на доброто и хуманото, со утопистичка верба дека има крај на злото. Преку структурирањето на овој лик Костов ја експлицира и хуманистичката порака на својот роман.

Методија Фотев во романот „Селани и војници“ го прикажува разорното дејство на Војната, нејзината уривачка моќ во расчовечувањето на луѓето, нивниот тотален морален пад. Присуството на окупаторот ја засилува лакомоста на селаните, така што тие во сопствената затрчаност да грабнат што може да се грабне речиси сосема етички се деформираат, паѓајќи во амбисот на расчовеченоста и аморалноста, особено во сексуална смисла. Од друга страна, окупаторските војски се впуштени во изживување на последните мигови од својот млад живот, та земаат од селаните сè што може да се земе, дури и она најважното: честа на девојките и жените. Селаните преку ноќ отвораат бројни кафеанчиња во селото, што стануваат вистински жаришта за невиден неморал и селска проституција. На тој начин Методија Фотев го открива патот на дехуманизирањето на македонскиот селанец во името на хуманоста, во желбата за негово повторно хуманизирање. Во тоа и се согледува хуманистичката порака на овој роман, кој во доаѓањето на партизаните и нивното здружување со селаните во спротиставувањето на злото се доживува како излез од безизлезот.

Петре М. Андреевски во романот „Пиреј“ не му дал да доминира историскиот настан, туку животот што живее околу него како поуниверзална даденост за уметничка трансформација. На тој начин до максимум ја намалил зависноста на субјективното кажување од објективната реалност, доаѓајќи до поуниверзални вистини, полабаво

врзани за конкретни настани, личности, па и времиња. Така тој овозможил ненаметливо експлицирање на поединечните судбини во колективното егзистирање, создавајќи сосем пригоден преплет меѓу индивидуалното и колективното траење низ времињата.

Иако се говори за конкретно историско време, во средиштето на романескното дејство не се познати историски личности, туку обични, анонимни страдалници од најниските народни слоеви. На тој начин апострофирано е народното страдање, неговото длабоко мачеништво.

Од „Пиреј“ не може да се учи историјата на македонскиот народ, но од него можат да се дознаат битните специфичности на индивидуалното и колективното егзистирање во времињата на историските ветрометини. Во овој роман авторот создава атмосфера на историското време. Колективното страдање и опстојување во него се на преден план. Тој е уметничко сведоштво за трагичното простумење на македонскиот народ. Овде сè е погледнато низ аспектите на луѓето од народните низини, низ нивните непрестани и морничави сцени, настани и слики што го зголемуваат интензитетот на доживувањето на пеколното воено време. Жигосувајќи го него со неповторлива сугестивност, нематливо ја имплицира хуманистичката порака тоа да не се повтори никогаш повеќе.

Петар Ширилов со романот „Црноборје“ создал уметнички документ за колективните вишнеења и падови на Македонците од егејскиот дел на Македонија, за нивната драматична трагика. Творечкото интересирање на авторот посебно е свртено кон формите на општодувањето на македонското население. Во центарот на романескното дејство е регрутирањето на младите Македонци за армијата што тие ја чувствуваат како туѓа. Нивните тешки психолошки спротиставувања, манифестирани и преку надворешни емоционални изблици, се предизвикани од силните грчки општодувачки елементи врз националниот идентитет на Македонците. Очигледни се напорите на авторот низ поединечното експонирање на одделни личности и судбини да ни ја сугерира колективната драма и трагика на Македонците од Егеј, успешно експонирајќи ја хуманистичката порака да се бранат и чуваат името и честа на родните огништа, а со тоа и образот и честа на сопствениот национален идентитет.

И Ташко Георгиевски во романот „Црно семе“ ја разоткрива трагиката на Македонците што по дележот на Македонија останаа во Грција. Маченичкото достоинство и човечката издржливост тој ги предава низ една широка општочовечка димензија. Она кон што е свртено авторовото внимание за расветлување на некои аспекти во откривањето на трагичната човекова издржливост е група протерани Македонци што ја доживува или катарзата или потполниот човечки пад низ

мачното себеиспитување. Главната личност овде се издигнува до свој евиден симбол на макотрпната издржливост и непоколебливост, симбол на вистинска моќ да остане нескршен под ударот на најбескруполозни тортури. Преку овој лик доаѓа до израз авторовата филозовска поставка дека оптимизмот и вербата се моќни фактори во човековото опстојување и хуманизирање. Битно е да се верува во нешто, битно е да се има надеж во убавината и среќата за да се истрае и тогаш кога е најтешко. Тоа е хуманистичката порака на овој роман. Во името на својот идеал човекот треба да остане човек, со неизвалкан образ, човек во вистинската смисла на зборот, и покрај најнечовечките понижувања и навредувања.

Живко Чинго го создал поетскиот роман „Големата вода“, граден врз суптилната егзистенцијална тема: Човековата слобода и опасностите што ја доведуваат во прашање. Пристапувајќи кон оваа тема со поетско настроение, тој се определил за неколку симболи преку кои го гради исконскиот судир меѓу доброто и злото, обидувајќи се да апострофира некои состојби во животот на современа Македонија. Така, големата вода ја носи многузначноста на слободниот живот, достоин за човекот. Наспроти неа е сидот, како меѓа, бариера, брана, сопка или клопка на сите човекови стремежи, надежи, мечтаења, на човековата слобода воопшто. Така, слободата и нејзиниот антипод - ропството се главен спиритус мовенс во структурирањето на овој роман. Во таа жилава борба меѓу доброто и злото, победуваат слободата и добрината, што ја посведочува авторовата верба дека доброто сепак е неуништво. Тука е содржана и неговата хуманистичка порака. Романот „Големата вода“ се доживува како хуманистички протест против сите видови тортури што ја оневозможуваат човековата слобода.

Паскал Гилевски со романот „Зоја“ го сврти вниманието врз себе. Во него авторот се нурнува во интимните судбини на Македонците од егејскиот дел на Македонија. Овде се откриени интимните драми, сложените семејни односи, личните морални падови, загрозенит морален идентитет на македонската жена и девојка. Овде, историското, етничкото, фолклорното и интимното чинат една своевидна драматична симбиоза. Историјата на нашиот народ, неговите ослободителни стремежи, преплетот меѓу личното и судбинското, сето тоа е фон врз кој се раздиплуваат нестивнатите страсти на младиот разблуден свет, кој за миг го жртвува дури и националното достоинство. Да се промени верата, „нема ништо полошо од тоа, нема поголем грев за душата рисјанска“. Тоа е пораката на романот, но и неговата вистина дека сепак страстите се посилни од разумот и дека тие владеат со човекот, со неговата судбина.

Најпосле, и за романот „Асхаровци“ од Трајан Петровски. Овој роман во македонската романескна литература се прими како темат-

ско освежување. Фаќајќи се во костец со исламската религија како сопствено тематско одредиште, авторот се нурнува во горливите егзистенцијални проблеми. Третирајќи ја исламската религија, авторот не зазема сопствена позиција, не изнесува сопствен став. Сепак ја презема улогата да стане совест на човештвото во нашето време и мошне сериозно предупредување од невидениот замав на религиите.

Имено, се покажува во случајов на овој роман дека религијата со која се обземени особено младите луѓе е најневралгичниот проблем во нивниот живот, проблем кој речиси им ја запечатува иднината. Тоа е големото хуманистичко предупредување, но и големата хуманистичка порака дека човештвото мора да се замисли пред сериозните опоменувачки вистини.

Македонските романиери се свртени и кон општите народни патила и премрежиња, но и кон внатрешните тежини на единката. Македонскиот роман не ретко се доближува и до општочовечките егзистенцијални теми. Така минатото се доживува како своевиден катализатор, како катарза што ја хуманизира сегашноста, што го овековечува расчовечувањето. Во тоа е и содржана заедничката хуманистичка порака на македонската романескна литература.

Cane ZDRAVKOVSKI

LE MESSAGE HUMANITAIRE DE LA LITTÉRATURE ROMANESQUE DE MACÉDOINE

(Résumé)

Le roman macédonien est le nouveau-né du libre développement de la littérature macédonienne d'après la guerre. On explique son retard par une émancipation tardive du peuple macédonien qui, étant en esclavage depuis très longtemps, avait des difficultés de se constituer et de constituer sa langue littéraire. Au contraire, le moment actuel confirme un brusque développement du roman macédonien. Même, il a déjà dépasser les frontières nationales et, avec ses qualités et ses dignités, il a assuré sa place dans le patrimoine romanesque mondial.

Il faut citer, comme créateurs du roman macédonien, quelques noms de la première génération d'auteurs macédoniens d'après la guerre: Stale Popov,

Gjorgi Abadžiev, Slavko Janevski, Vlado Maleski et Kole Čašule. La deuxième génération des romanciers macédoniens, parmi lesquels: Tome Momirovski, Branko Pendovski, Meto Jovanovski, Simon Drakul, Dimitar Solev, Kata Misirkova Rumenova, Jovan Strezovski, ont énormément enrichi le fond romanesque en Macédoine, mais ce qu'il faut souligner c'est que les représentants de la troisième génération des romanciers macédoniens, tels que: Boris Višinski, Metodija Fotev, Vladimir Kostov, Petar Širilov, Petre Andreevski, Živko Čingo, Paskal Gilevski, Trajan Petrovski, sont les plus nombreux.

Il faut souligner, aussi, que ce qui caractérise le roman macédonien c'est son message humanitaire.